

ЕКОЛОГИЧНАТА ЗАЩИТА НА ГРАД РУСЕ В БЪЛГАРО-РУМЪНСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Спаса Шуманова

В историческата литература проблемът за екологичната защита на град Русе в двустранните българо-румънски отношения е засяган твърде общо – в контекста на различни аспекти от историята на Народна република България (НРБ) през епохата на социализма (1944–1989).¹ Свободният достъп до архивни документи и наличното изследване на Веселина Антонова и Детелина Каменова „Демонтаж. Една балканска история от края на ХХ век“ (вдъхновено от филма „Шест жени“²) позволяват историята на екологичния проблем, първия граждански протест и „неразказаните човешки преживявания и емоции“, т.е. спомените на организатори и участници в тези събития, да бъдат по-детайлно проследени и по-обективно анализирани.

Целта на настоящата статия е да проследи фактите около (не)възможността за постигане на общо и взаимоприемливо решение на проблема за екологията на Русе от българската и румънската дипломация, както и появата на първите демонстрации и граждански протести в НРБ. Използвани са основно архивни материали, съхранявани в Централния държавен архив (ЦДА) – доклади и справки на ЦК на БКП, разпореждания на Министерския съвет на НРБ, документи от архива на Министерството на външните работи (АМВнР) – доклади, информации, постъпили в МВнР от Българското посолство в Букурещ, както и от Румънския национален архив – Colectia „Gabany Anneli Ute“, в която са запазени статии и информации за екологичната обстановка в Русе.

¹ *Иванова, Е.* Българското дисидентство (1988–1989). Ч. I. С., 1997; *Баева, И.* Из историята на българското дисидентство – Обществения комитет за екологична защита на Русе и властта. – ИДА, кн. 76, 1998, 33–52; *Същата.* България 1985–1991 г. – от най-верен съветски сателит при Тодор Живков до обръщане към Запада и началото на демокрацията. – ИПр, 2016, кн. 5–6, 111–131; *Христова, Н.* Специфика на българското „дисидентство“. Власт и интелигенция (1956–1989). С., 2005; *Същата.* Българският случай. Култура, власт, интелигенция (1944–1989). С., 2015; *Marcheva, P.* Les relations bulgare-romanes des ans 1948–1989. Le coup d'œil de Sofia (sur la base des archives bulgares). – ВНР, 2010, 1–2, 102–135; *Същата.* Анатомия на един граждански протест в България в края на социализма: случаят „Русе“. – Сб. Гражданският протест: Минало, настояще и бъдеще. Благоевград, 2012, 110–121; История на българите. Т. III. От Освобождението (1878) до края на Студената война (1989). Под ред. на Г. Марков. С., 2009; История на НРБ. Режимът и обществото. Под ред. на Ивайло Знеполски. С., 2009; *Калинова, Е., И. Баева.* Българските преходи (1939–2010). С., 2010; *Калинова, Е.* Българската култура и политическия императив (1944–1989). С., 2011; *КРДОПБГДСРСБНА.* Държавна сигурност срещу гражданските организации (1988–1990). Док. сб. С., 2012.

² Екипът на филма „Шест жени“ с Веселина Антонова, Детелина Каменова – автори, Никола Тодоров – оператор, Владимир Кондов – режисьор (*Антонова, В., Д. Каменова.* Демонтаж. Една балканска история от края на ХХ в. Русе, 2008).

***

С избирането на Михаил Горбачов за генерален секретар на Централния комитет на Комунистическата партия на Съветския съюз (ЦК на КПСС) на 11 март 1985 г. се полага началото на промени в политическото, икономическото и социалното развитие на СССР, който отказва да бъде донор на държавите от Източния блок. Промените (т.нар. „гласност“ и „перестройка“) настъпват в резултат от дълго продължилата (хронична) криза, в комбинация с отказа от „доктрината Брежнев“ и пряката съветска намеса в социалистическия лагер. Сателитите са оставени сами да търсят пътища за стабилизиране на своите режими. Изключение прави Социалистическа република Румъния (СРР), където Николае Чаушеску – генерален секретар на ЦК на Румънската комунистическа партия (РКП) и президент на страната, водейки „особен курс във вътрешната и външната си политика“, се противопоставя на икономическата либерализация и отказва да предприеме каквито и да е икономически, социални и идеологически промени, дори и след проведената през май 1987 г. среща с Михаил Горбачов. Това е времето, когато Н. Чаушеску – подобно на генералния секретар на ЦК на БКП и председател на Държавния съвет на НРБ Тодор Живков – губи своите поддръжници и подкрепа в самата партия, от „братските страни“ и от Запада. Началото на последната криза в СРР започва от Трансилвания и маджарското (унгарското) малцинство и по-точно от протестантското духовенство. Налагането на Ласло Тьокеш³ за пастор в Тимишоара, опитът да бъде експулсиран (15 декември 1989 г.), предизвиканите масови протести на вярващи и работници в Тимишоара, пренасянето им в Букурещ и разстрела на Николае и Елена Чаушеску (25 декември 1989) слагат край на социалистическата система в Румъния.⁴

През втората половина на 80-те години в различни сфери в НРБ също започват да се проявяват признаците на криза: икономическа, снабдителна, криза в обществото (социална пасивност), изчерпване на вярата в реформаторски лозунги. В желанието си „да изпревари“ съветската перестройка, през 1987 г. Тодор Живков (гордо афиширал амбиция „да се отмерва времето в България до секунда според това в СССР“) започва поредната серия от промени – т.нар. Юлска концепция. Това са мерки за ограничаване намесата на централното ръководство в икономическите механизми, изграждане на частно предприемачество, стесняване полето на влияние на БКП върху обществото, официалната идеология и пропагандата, известен идеен плурализъм и дори отклонение от догмите на социалистическия реализъм в културата. Демократичността се изразява в „дирижирано трансформиране“ на обществените структури и „право“ на гражданите да създават „самодейни“ организации. След 1987 г. управляващите, интелигенцията и обществото в НРБ следят процесите, които се развиват в СССР. Въпреки широкото демонстриране

³ Ласло Тьокеш – роден на 1 апр. 1952 г. в Клуж (Румъния), унгарски реформаторски пастор, антикомунистически дисидент и политически деец (Санду, Тр. История на Румъния. С., 2010, с. 332; *Deletant, D., M. Ionescu. Romania and the Warsaw Pact. 1955–1989. Washington, 2014, 50–58; Hitchins, K. Scurtă istorie a României. Iași, 2015, 320–321).*

⁴ *Constantiniu, F. O istorie sinceră a poporului roman. București, 2011, 517–537.*

на традиционната българо-съветска дружба, в действителност именно през 1987 г. се формира взаимно недоверие в личните отношения между Тодор Живков и Махаил Горбачов, които стават формални и протоколни. Така към края на социализма вече са налице външно- и вътрешнополитически предпоставки за прояви на гражданско съзнание и поведение. Появата на българското дисидентство се основава преди всичко на съветския пример и след това на средноевропейските дисиденти. След обявяването на „Юлската концепция“ инертното българско общество се пробужда от летаргията и на няколко пъти се осмелява да се противопостави на партийната и държавната власт. В Русе са проведени демонстрации, а по страниците на българските вестници се появяват първите информации за замърсяването на въздуха над града с хлор, както и първите протести в подкрепа на русенските граждани. Софийската интелигенция също реагира и изразява недоволството си от бездействието на ЦК на БКП и на българската външна политика. На 8 март 1988 г. се появява първата дисидентска организация, в основата на чието създаване е екологичната защита на Русе – Общественият комитет за екологична защита на Русе (ОКЕЗР).

Поради мегаломанския проект на Елена Чаушеску – заемаща поста зам.-министър председател на СРР, за създаване край р. Дунав на „долината на голямата румънска химия“ през 1978 г. партийните и държавни ръководители на НРБ и СРР Тодор Живков и Николае Чаушеску подписват двустранна спогодба за сътрудничество „в строителството на химически комбинат и за коопериране в производството му“. През 1981 г. с кредит от банката на Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ) започва строителството на завод за хлор, хлорни продукти и резервоар за хлор, който официално е пуснат в експлоатация през 1984 г. Съоръженията и технологията за производство са съветски, а 80% от продукцията се изнася за СССР. Обектът работи в пъти над капацитета си и предизвиква силна концентрация на хлор, който обгазва Русе още от 1981 г. Комитетът по опазване на природната среда при Министерския съвет на НРБ е информиран за това от началника на Регионалната инспекция по опазване на природната среда (РИОПС) в Русе инж. Борис Борисов още от 1982 г.⁵

На 28 юни 1982 г. инж. Борисов изпраща докладна записка до Комитета по опазване на природната среда при Министерския съвет, с която го осведомява за регистрирането на общо 16 обгазвания на атмосферния въздух над Русе с хлороводород и хлор през периода от 24 януари до 22 май. Изследванията на РИОПС и Хигиенно-епидемиологична инспекция (ХЕИ) установяват безспорно, че замърсяването на въздуха идва от новоизградения завод за производство на хлор „Верахим“ в Гюргево, намиращ се близост до брега на р. Дунав. Предложено е да се „задължи“ правителството на СРР спешно да предприеме мерки за недопускане обгазвания на въздуха над Русе, да се достави по-модерна апаратура за измерване на замърсеността на атмосферата,

⁵ Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., с. 13, 229.

да се установи пряка връзка между Гюргево и Русе за обмен на информация при производствени аварии и други. Резултат от това предложение няма⁶.

През 1982 г. са регистрирани общо 26 дни с масивни замърсявания, през 1983 г. – 33, а през 1984 г. – 56. Резултатите от измерванията за 1985 г. показват, че стойността на хлора превишава допустимата концентрация от 1 до 18 пъти. През 1984 г. населението на Русе търси с 19% повече медицинска помощ в дните с обгазяване. Повишава се броят на регистрираните заболявания на дихателната система: от 337,5 на 1000 души през 1980 г. на 567,7 на 1000 през 1984 г. В някои случаи замърсяването е толкова силно, че „затруднява движението на превозни моторни средства“, а хората се движат по улиците с кърпи на устата⁷. Сред русенските граждани все по-често започва да се появява недоволство, което предизвиква чести обсъждания на екологичната обстановка на градски събрания и срещи. Изпращат се изложения до окръжните и централните органи на БКП с искане за прекратяване на замърсяването.

Комитетът за опазване на природната среда при Министерския съвет на НРБ моли МВнР да уведоми румънското посолство в София за нуждата от спешни мерки за преустановяване на замърсяването на въздушния басейн над Русе с хлор от химическия завод „Верахим“ в Гюргево, тъй като от 28 юни до 5 юли 1985 г. монтираните в града измервателни уреди от френската фирма „Икар“⁸ регистрират 18 случая, при които съдържанието на хлор е над допустимата норма – в НРБ 0,1 мг/м³ (вж. Таблица № 1)⁹.

Таблица № 1

Замърсяване на атмосферния въздух над Русе (28 юни – 31 юли 1985)

№	Дата на замерванията	Час на замерванията	Хлор концентрации мг/м ³
1	28 юни	9:38	0,4
2		10:39	0,7
3		20:37	0,5
4		21:08	0,5
5		21:39	1,5
6		22:41	1,4
7		23:11	0,2
8	29 юни	0:13	1,8
9		0:44	1,0
10		1:45	0,7

⁶ Пак там, с. 13.

⁷ ANR (Arhivele Naționale ale României), Colectia „Gabany Anneli Ute“ – nr. inv. 2733, dosar nr. 559, 129–130; АМВнР, оп. 42, а.е. 3780, л. 4.

⁸ През 1984 г. в Националния музей по транспорта в Русе е монтирана френска апаратура за деинощни измервания на замърсяването на въздуха с хлор и други химически вещества (Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., с. 14).

⁹ АМВнР, оп. 42, а.е. 3780, л. 1, 2, 6.

№	Дата на замерванията	Час на замерванията	Хлор концентрации мг/м ³
11		12:32	1,0
12	2 юли	3:41	0,2
13		17:36	0,4
14	3 юли	1:49	0,4
15		3:22	0,2
16	4 юли	2:30	1,6
17	5 юли	7:24	0,9
18		10:08	0,5
19	6 юли	0:20	0,2
20		11:07	4,4
21	8 юли	12:01	0,4
22	11 юли	19:28	0,3
23	12 юли	6:45	0,5
24		7:16	0,8
25		7:47	0,3
26		8:18	1,0
27		9:07	0,7
28		9:34	0,5
29		9:39	0,3
30		12:16	0,9
31		12:47	0,2
32	13 юли	7:50	0,2
33	14 юли	0:47	0,1
34		0:47	0,1
35	16 юли	4:51	0,1
36		5:52	0,1
37		7:55	0,1
38		8:40	1,0
39		10:42	0,2
40		12:14	0,4
41		21:57	0,1
42	17 юли	6:41	0,1
43		9:40	0,2
44		10:41	0,1
45	20 юли	8:00	0,265
46	22 юли	8:30	0,344
47	24 юли	8:30	0,326
48	25 юли	8:00	0,617
49	26 юли	8:00	0,495
50	30 юли	8:30	0,306
51	31 юли	8:30	0,330

На 9 септември 1985 г. е регистрирано ново масивно обгазяване с хлор на атмосферата в района на Русе, започнало в 7,00 ч. сутринта и продължило до 11,00 ч. Резултатите от изследванията на химическата лаборатория при ХЕИ към 9,30 ч. показват, че хлорът превишава 7 пъти пределно допустимата концентрация (ПДК).¹⁰

На 7 декември 1985 г. в 23:30 ч. жителите на Русе за пореден път усещат хлорна миризма. На следващия ден от 4,00 до 6,30–7,00 ч. над по-голямата част от града се появява мъгла и „сильно дразнеща“ миризма. Измервателните апарати установяват наличие на 0,597 мг%, т.е. 5,9 пъти над ПДК. Разтревожени граждани звънят по телефона на дежурните в Окръжния народен съвет (ОНС), Окръжния комитет на БКП и Окръжното управление на Министерството на вътрешните работи (ОУ на МВР). В Окръжната болница и други лечебни заведения са приети 10 души, пострадали от обгазяването.¹¹

Само за година замърсяването на въздуха в Русе от химическия завод в Гюргево води до сериозни социални и икономически последици. Увеличават се случаите на хронични заболявания на дихателната система на живеещите в града и околността – регистрираните през 1985 г. бронхопневмонии се увеличават с 25%, а острите инфекции на горните дихателни пътища – с 14% в сравнение с 1984 г. Най-обезпокоително е повишаването на смъртността от болести на дихателната система – през 1985 г. са починали 34% повече от болелите на възраст между 50 и 60 г. в сравнение с 1984 г. Увеличават се случаите на изселване от града и района. До местните партийни и държавни органи системно постъпват искания за бързо ликвидиране на проблема.¹²

Всъщност и при двете срещи между Тодор Живков и Николае Чаушеску през 1984 г. (29–30 март и 18–21 декември) въпросът за обгазяването на Русе от „Верахим“ – Гюргево е обсъждан, но съвсем повърхностно, въпреки демонстрираното разбирателство и желание за постигане на решение. Все пак в съответствие с постигнатите решения и подписания на 23 ноември 1985 г. в Букурещ протокол е създадена обща българо-румънска *Комисия за опазване на природната среда в крайдунавските райони*.¹³

Още на първото заседание на комисията (25–28 март 1986), проведено в Русе румънските представители заявяват, че СРР е разработила програма за стабилизиране работата на заводите в Гюргево и за прекратяване на обгазяването. Промяна обаче не настъпва, въпреки настояванията в тази посока на първия зам.-министър-председател на НРБ Андрей Луканов при посещението му в Букурещ (май 1986) и при срещата на министър-председателите на двете държави Георги Атанасов и Константин Дъскълеску (юни 1986).

На 18 април 1986 г. Марий Иванов – зам.-министър на външните работи на НРБ приема по свое настояване посланика на СРР в София Ливиу Минда,

¹⁰ Пак там, л. 7.

¹¹ Пак там, л. 14. Пределно допустимата концентрация за минералните киселини е 0,02 мг%.

¹² АМВНР, оп. 43-2, а.е. 195, л. 90.

¹³ Пак там, л. 89.

за да обсъдят за пореден път въпроса за замърсяването на въздуха над Русе. Л. Минда информира М. Иванов, че министър-председателят Константин Дъскълеску е уведомен за ситуацията в Русе и Гюргево и е разговарял по телефона със своя заместник Йон М. Николае, отговарящ за румънската химическа промишленост. Й. Николае заявява, че е приета разгърнатата програма за отстраняване на замърсяването и предлага група специалисти от Смесената българо-румънска комисия за опазване на природната среда в крайдунавските райони да се събере в Гюргево и да обсъди проблемите. Според него в деня на обгазяването на Русе с хлор (10 април 1986) инсталациите в завода не са работили.¹⁴

Посланик Л. Минда отбелязва също, че не е информиран за причините за замърсяването и направеното досега от смесената комисия. Борис Чакалов – зам.-председател на Комитета по опазване на природната среда при Министерския съвет на НРБ и председател на българската група в смесената българо-румънска комисия, който присъства на срещата, излага своите виждания за причините за замърсяването и начините за неговото отстраняване. Той посочва, че румънските специалисти са проучили българския опит в Девин, където е използвана същата инсталация и пояснява, че изпускането на хлор може да стане и при неработещи инсталации. Румънският посланик обаче реагира „нервно“ и „невъздържано“: „не искал да му се четат лекции“, „румънските химици не били обучаени, те имали по-голяма и по-добра химия“, „нямало никакви оплаквания сред населението в Гюргево“, „случаят се преувеличава от властите в Русе“ и др.¹⁵

Няколко месеца по-късно, през юни 1986 г., във връзка с подготовката за посещението на Константин Дъскълеску в НРБ, български представители са допуснати в завода в Гюргево, намиращ се в капитален ремонт. Според техните заключения през 1985–1986 г. завода фактически е в аварийно състояние и работи с 18% от мощностите си, а румънската държава, въпреки дадените обещания, не е предприела никакви мерки. Освен това СРР официално информира, че е планирана реконструкция на завода, първият етап на която да започне през май 1987 г. и да приключи през септември 1988 г., а вторият – до 1989 г. Спазването на тези срокове обаче ще зависи от доставянето на договореното оборудване от СССР. С други думи – главния проблем по опазването на природната среда ще може бъде решен едва след края на първия етап.¹⁶

По настояване от страна на НРБ, на 5 и 6 юни 1986 г. в Букурещ е проведена нова среща на представителите на Смесената българо-румънска комисия за опазване на природната среда в крайдунавските райони и извънредна сесия на комисията, ръководена от Матей Николау – секретар на Националния съвет за опазване на околната среда и председател на румънската част на комисията. Отново е поставен въпросът за екологичната обстановка в Русе и замърсява-

¹⁴ АМВнР, оп. 43-2, а.е. 207, л. 20.

¹⁵ *Пак там*, л. 21.

¹⁶ АМВнР, оп. 44-2, а.е. 187, л. 54.

нето на въздуха над града, но за да избегнат дискутирането му, румънските представители повдигат въпроса за замърсяването на крайдунавския район от Атомната електрическа централа (АЕЦ) в Козлодуй.

Румънските членове на комисията дават най-обща (устна) информация за мерките, предприети от СРР за прекратяване на замърсяването на атмосферата над Русе като заявяват, че специално изработената Програма в тази насока се наблюдава пряко от министър-председателя Константин Дъскълеску. Искането на българската делегация (в писмен текст, преди срещата и по време на самата среща) за посещение на химическия комбинат в Гюргево и запознаване на място с действителното състояние на завода не е удовлетворено, без да е дадено някакво обяснение. Българската делегация изразява сериозната си загриженост от продължаващото системно обгазяване и връчва на румънските представители информация за хлорната концентрация с подробни данни от извършените измервания по дати и часове. Изразено е и недоумение, че въпреки предприетите от СРР действия подобрение не се наблюдава и се настоява цялата информация, която румънската страна е изложила устно, да бъде предоставена и в писмен вид. Показана е готовност в Русе да бъде създадена обща група от български и румънски специалисти за уеднаквяване на методите и за провеждане на съвместни замервания.¹⁷ Румънските представители обаче не изказват мнение по този въпрос.

Тъй като твърденията на румънската делегация за предприети мерки за прекратяване на замърсяването са неофициални, НРБ решава да продължи да настоява въпросът да намери окончателно решение.

За състоянието на околната среда в зоната Козлодуй – Бекет румънските членове на комисията (отново само в устна форма) изразяват тревога от повишаване на радиацията в района на Бекет след пускането в експлоатация на АЕЦ „Козлодуй“. Заедно с това е направен опит да се оспори законността на площадката, на която е построена атомната централа.¹⁸ Българската делегация настоява да получи поставените въпроси в писмена форма, след което ще предостави своите отговори. НРБ връчва на СРР и писмена информация за дейността на АЕЦ „Козлодуй“ и за допълнителните мерки срещу радиационното замърсяване в района.

Реално погледнато, от 1986 г. СРР контрира протестите на НРБ за замърсяването на атмосферния въздух над Русе с претенции по месторазположението и работата на АЕЦ „Козлодуй“, както и изграждащата се втора АЕЦ в Белене, въпреки че при изграждането и експлоатацията на АЕЦ „Козлодуй“ стриктно са спазени всички изисквания на международните и национални норми за ядрена и радиационна безопасност¹⁹. АЕЦ „Козлодуй“ понася нор-

¹⁷ АМВнР, оп. 43-2, а.е. 241, л. 16–17.

¹⁸ *Пак там*, л. 18.

¹⁹ На АЕЦ „Козлодуй“ и АЕЦ „Белене“ са определени санитарно-защитни зони с радиус 3 км, което осигурява безопасност на населението в случай на авария, без да се налагат допълнителни защитни мерки. При определяне местоположението на АЕЦ са спазени и изискванията на действащите в СССР „Санитарные правила проектирования и эксплуатации атомных елек-

мално (без повреди и аварии) и сеизмичното въздействие на земетресението във Вранча (4 март 1977)²⁰.

В края на срещата румънските представители изразяват желание да изпълняват съвместната Програма за сътрудничество за периода 1986–1990 г., приета още на първата сесия на смесената комисия (25–28 март 1986), но към момента на срещата СРР все още не е утвърдила както Програмата, така и приетите на първата среща документи, а де факто НРБ приема всички документи и настоява Програмата да се изпълнява на основа на реципрочността.

След завършването на ремонтните дейности в химическия завод „Верахим“ (началото на юли 1986) замърсяванията започват отново – до 4 септември има 16 случая на силно обгазяване на Русе с хлорни концентрации до 8 пъти над ПДК. От 1 януари до 4 септември 1986 г. са отбелязани общо 43 случая на обгазяване, което е своеобразен рекорд. Особено опасна е обстановката на 11 април 1986 г., когато в резултат на авария е изпуснато голямо количество хлор и само по случайност облакът не достига Русе. Силни случаи на обгазяване има и на 7, 29 и 30 юли и на 12, 18 и 25 август. Тежки са обгазяванията на 2 септември и 11 ноември, когато в отделни пунктове в Русе е измерена концентрация 4 до 6 пъти над ПДК (вж. Таблица № 2)²¹.

Таблица № 2

Замърсяване на атмосферния въздух над Русе (януари – май 1986)

№	Дата на замерванията	Час на замерванията от/до	Измерена концентрация на хлор мг/м ³
1	10 януари	10,00 – 11,00	0,143
2	23 януари	8,00 – 12,00	0,343
3	5 февруари	9,00 – 11,00	0,140
4	14 февруари	21,30 – 23,30	0,484
5	24 февруари	11,00 – 14,00	0,197
6	28 февруари	8,30 – 13,00	0,184
7	1 март	10,30 – 13,00	0,230
8	5 март	13,00 – 15,00	0,190
9	6 март	12,00 – 15,00	0,230
10	7 март	10,00 – 12,00	0,191
11	17 март	11,00 – 12,30	0,131
12	25 март	8,00 – 11,00	0,514
13	26 март	8,00 – 11,00	0,484
14	10 април	8,00 – 12,00	0,376

тросстанции СНАЭС – 79“, както и на утвърдените в НРБ и другите държави членки на СИБ изисквания (АМВнР, оп. 44-2, а.е. 187, л. 56–58).

²⁰ За него вж. Шуманова, Сп. Последниците от земетресението във Вранча (4 март 1977) за Румъния и България. – Минало, 2017, № 1, 82–96.

²¹ АМВнР, оп. 43-2, а.е. 195, л. 89–90; а.е. 241, л. 38; оп. 44-2, а.е. 187, л. 55.

№	Дата на замерванията	Час на замерванията от/до	Измерена концентрация на хлор мг/м ³
15	17 април	11,00 – 12,00	0,350
16	23 април	6,00 – 11,00	0,264
17	12 май	7,00 – 10,00	0,330
18	13 май	8,00 – 11,00	0,260
19	14 май	7,00 – 9,00	0,190
20	15 май	7,00 – 11,00	0,112
21	16 май	7,00 – 11,00	0,156

В духа на мерките, наредени при срещите на високо равнище между Т. Живков – Н. Чаушеску и Г. Атанасов – К. Дъскълеску и проведените заседания на Смесената българо-румънска комисия за опазване на природната среда в крайдунавските райони, Социалният съвет при Министерския съвет на НРБ приема Решение № 1 от 14 януари 1986 г., а Бюрото на Министерския съвет – Разпореждане № 25 от 4 септември 1986 г., които предвиждат предприемане на мерки за подобряване състоянието на природната среда в Русе: Стопанското обединение (СО) „Химическа промишленост“ и Изпълнителния комитет на ОНС – Русе да проучат възможностите за замяна на горивата, използвани в промишлеността и другите обекти в селищната система с природен газ и пропан-бутан и продължаване на постепеното изграждане на нужните съоръжения през 1987 г.; предприемане на мерки за премахване на вредните химически вещества от производството на леярния цех на СК „Георги Димитров“ в Русе и СО „Балканкар“ от края на 1987 г.; проучване на възможностите през X-та петилетка леярните мощности на комбината да бъдат изнесени на нова площадка; осигуряване предимство на използването на нееталиран бензин за обществения транспорт в Русе през 1988 г. от СО „Химическа промишленост“.²²

На 26 септември 1986 г. на заседание на Комисията по опазване и възпроизводство на околната среда в IX Народно събрание, народният представител Дончо Каракачанов за пръв път прави изказване за опасността от екологична катастрофа в Русе. От 29 септември до 3 ноември с.г. в Русе и Гюргево се провежда втората извънредна сесия на смесената българо-румънската комисия за сътрудничество по въпросите за природната среда в крайдунавските райони под ръководството на Борис Чакалов – зам.-председател на Комисията за опазване на природната среда (КОПС) при Министерския съвет на НРБ (председател на българската част) и Матей Николау – секретар на Националния съвет за опазване на обкръжаващата среда (председател на румънската част). Заседанията започват с информация за състоянието на природната среда по двата бряга на р. Дунав. Комисията трябва да обсъди методиката на замерване, да разработи и приеме единна система за незабавно взаимно оповестяване в случай на химическо или радиационно замърсяване.

²² ЦДА, ф. 136, оп. 79, а.е. 100, л. 1–7; а.е. 120, л. 1–36.

Работата на комисията продължава в Гюргево и през октомври 1986 г. От Русе са командирани инж. Йордан Антонов – главен специалист в РИОПС и Вергиния Минева – ръководител на лаборатория в ХЕИ – Русе, които да постигнат споразумение за уеднаквяване на методите за измерване концентрацията на вредни вещества. Българската делегация отново не е допусната да посети завода „Верахим“, а преговорните въпроси постоянно са изменяни от румънската част на комисията в хода на самите разговори. Отново не е постигнат никакъв конкретен резултат нито за методите на регистриране на замърсяванията на въздуха, нито за изграждане на единна оповестителна система²³.

През 1987 г. въпросът за екологичната обстановка в Русе продължава да бъде поставян при официални срещи и разговори между българските и румънските партийни и държавни ръководители. При посещението на румънския министър-председател Константин Дъскълеску в НРБ (22–24 юни 1987) Тодор Живков и Георги Атанасов – председател на Министерския съвет на НРБ, отново се интересуват за състоянието на заводите в Гюргево и предприятиите от румънските власти мерки за прекратяване на замърсяването на Русе. Отговорът на румънската делегация не е изненада за никого: дейността на завода е спряна от 25 май с.г. за извършването на основен ремонт, който ще намали съществено замърсяването. Съгласно програмата, през цялата 1988 г. ще продължат и дейностите по монтаж на отчислителни съоръжения и СРР „се надява до края на следващата година“ въпросът за подобряване на екологичната обстановка в района Русе – Гюргево да бъде окончателно решен.²⁴ Съвсем традиционно К. Дъскълеску отново поставя въпроса за разположението на АЕЦ „Козлодуй“ и АЕЦ „Белене“, намиращи се на самия бряг на р. Дунав – в „нарушение на международния норматив, изискващ 35 км разстояние до чужда територия“. СРР настоява площадката на АЕЦ „Белене“ да бъде променена, съобразно посочения норматив, но подобно международно решение не е известно.²⁵

Резултатите от измерванията, направени в химическата лаборатория при ХЕИ – Русе през 1987 г. показват, че през първото полугодие (до 20 август) атмосферата над града е обгазявана 30 пъти, а концентрацията на хлор превишава до 8 пъти ПДК. Продължаващото замърсяване предизвиква широко недоволство сред местното население (вж. Таблица № 3).²⁶

²³ Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 17–19.

²⁴ ЦДА, ф. 136, оп. 80, а.е. 305, л. 8–9.

²⁵ ЦДА, ф. 136, оп. 80, а.е. 305, л. 9.

²⁶ АМВнР, оп. 44-2, а.е. 219, л. 3–5.

Таблица № 3

Замърсяване на атмосферния въздух над Русе (януари – август 1987)

№	Дата на замерванията	Хлор в ПДК 0,1 мг/м ³	Хлор в пъти над ПДК
1	12 януари	0,018	–
2	23 януари	0,013	–
3	28 януари	0,211	2
4	29 януари	0,252	2,5
5	30 януари	0,247	2,5
6	5 февруари	0,073	–
7	10 февруари	0,100	–
8	13 февруари	0,790	7,9
9	10 март	0,298	3
10	19 март	0,747	7,47
11	20 март	0,241	2,41
12	26 март	0,023	–
13	3 април	0,093	–
14	6 април	0,067	–
15	16 април	0,03	–
16	17 април	0,806	8
17	30 април	0,043	–
18	20 май	0,021	–
19	27 май	0,163	1,63
20	28 май	0,07	–
21	29 май	0,082	–
22	5 юни	0,045	–
23	9 юни	0,096	–
24	6 юли	0,128	1,28
25	10 юли	0,126	1,26
26	12 юли	0,162	1,62
27	22 юли	0,134	1,34
28	31 юли	0,043	–
29	7 август	0,160	1,60
30	19 август	0,817	8,17

На 23 септември 1987 г., по време на пионерски сбор пред Паметника на свободата в Русе, над града се разпростира задушлива миризма, на част от децата им прилошава, други припадат. На 25 септември е отчетено ново хлорно обгазяване, започнало от 4,00 ч. сутринта. Резултатите от измерванията на химическата лаборатория при ХЕИ към 9,00 ч. на същия ден

показват, че концентрацията на хлор в района на бул. „Ал. Стамболийски“ и в кв. „Здравец“ превишава 8,5 пъти ПДК, а на минералните киселини – 13 пъти.²⁷

На 28 септември 1987 г. техническите и помощник-техническите ръководители на четири от общо шестте района по изграждане и поддържане на зелената система в Русе Цонка Букурова, Вяра Георгиева, Дора Добева, Стефка Монова, Евгения Желева и Албена Велкова провеждат дълго подготвяна демонстрация. Пред тях говори Иван Андреев – секретар на ОК на БКП, който осведомява протестиращите граждани за предприетите от ръководството на града мерки, сред които споменава връчената на 25 септември протестна нота от министър-председателя Г. Атанасов на румънския посланик в София, подготвянето на нова среща между Т. Живков и Н. Чаушеску, продължаващите преговори със СРР за спиране производството на хлорни продукти в заводите в Гюргево.²⁸

Проведено е и оперативно събрание на ОК на БКП в Русе, в което участват членове на Бюрото и Изпълкома на ОНС, представители на обществени организации и журналисти. Взето е решение в колективите на най-големите русенски предприятия да бъдат проведени общи събрания с участие на членове на Бюрото на ОК на БКП. Събранията преминават при висока активност. Единодушно е мнението, че проблемът ще бъде решен окончателно, само ако се спре производството на хлор и хлорни продукти в химическите заводи в Гюргево. Изготвено е предложение правителството на НРБ да настоява за тяхната преспециализация и ако е необходимо – да се търси съдействие от СССР и СИВ. Присъстващите предлагат проблемът да се отнесе и до Международния съд в Хага, да се организира подписка за събиране на средства за откупуване на завода, за полагане на доброволен труд със същата цел, иска се до окончателното решаване на проблема на населението да бъдат раздадени противогази, а „Гражданска отбрана“ да вземе мерки за своевременно оповестяване и за евентуално евакуиране в случай на особено опасни обгазявания (в резултат на авария или земетресение).²⁹ Поставени са и доста неудобни въпроси – за позицията на българското правителство при започване строежа на завода и даденото разрешение, без да се държи сметка за последствията. Изказани са предложения за разширяване на гласността, иска се местните и централни средства за масова информация да реагират незабавно с публикуване на информация при всеки случай на замърсяване на въздуха с хлор и хлорни съединения в Русе.

На събранието първият секретар на ОК на БКП Иван Винков информира по-подробно присъстващите за „резултатите“ от срещата между Борис Чакалов – зам.-председател на Комитета за опазване на околната среда и Матей Николау – председател на румънската част на Смесената българо-румънска комисия за опазване на природната среда в крайдунавските райони, на която

²⁷ ANR, Colecția „Gabany Anneli Ute“ – nr. inv. 2733, dosar nr. 559, 73–75; AMВнР, оп. 44-2, а.е. 219, л. 7.

²⁸ Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 28–33.

²⁹ AMВнР, оп. 44-2, а.е. 219, л. 11–14.

НРБ предлага в кратък срок да бъде проведена тристранна среща – с участието и на СССР; в Русе да бъде изпратена група от румънски специалисти, която съвместно с българските да анализира замърсяването на въздуха. НРБ настоява и за определяне на краен срок, в който да бъде завършена реконструкцията на завода в Гюргево и да се прекрати замърсяването на Русе, но румънските представители отказват да се обвържат с конкретни срокове. Ив. Винков съобщава на присъстващите и за проведените разговори между Григор Стоичков – зам.-председател на Министерския съвет на НРБ и колегатата му Йон Константинеску (във връзка с подготвяната среща между Т. Живков и Н. Чаушеску), при които е направено предложение за спиране работата на химическия завод в Гюргево до завършване на ремонтните дейности. В заключение Винков уверява присъстващите, че преговорите са преминали „на нов етап, тъй като е налице разбиране на проблема от страна на СРР, което дава основание да се смята, че проблемът ще бъде решен“.³⁰

В действителност това не е истина. На всички настоявания на НРБ – на различни нива – въпросът да бъде решен, СРР отговаря с многократни устни обещания, но без реални действия, гарантиращи здравето и сигурността на населението в Русе, тъй като Румъния няма интерес от спирането на завода. През последните години на своя режим Н. Чаушеску решава външният дълг на държавата да бъде изплатен на всяка цена. За целта са използвани всички възможности и огромна част от селскостопанската и промишлената продукция отива за износ, а румънското население остава само с най-елементарни средства за съществуване. Пълното изплащане на външния дълг на Румъния, на стойност 60 млрд. леи или около 3,5 млрд. долара приключва през лятото на 1989 г., няколко месеца преди падането на режима.

От 7 до 9 октомври 1987 г. Николае и Елена Чаушеску са на официално посещение в НРБ (оказало се и последно). По време на пленарните заседания, в личните разговори между двамата партийни и държавни ръководители и при оформянето на документите от проведената среща въпросът за замърсяването на въздуха в района на Русе от химическия комбинат в Гюргево отново е поставен с „изключителна настойчивост“. Тодор Живков изтъква „тежкото и нетърпимо положение..., сериозното увреждане на здравето на жителите на града и подчертава, че това нанася голяма вреда на българо-румънските отношения“. Той изразява готовността на НРБ за финансово участие в реконструкцията или преместването на комбината и споделя, че по информация на съветските представители имало производства, където не са допуснати и съветски специалисти. Чаушеску отговаря, че „изпускания от комбината хлор не създавал никаква особена опасност и че се вземали мерки за ремонт и реконструкция, за спиране на замърсяването“, поради което не е необходимо да се предприемат допълнителни двустранни мерки. След това Н. Чаушеску (заявявайки, че не прави връзка между двата въпроса) настоява да бъдат предприети мерки за обезопасяване на четирите реактора на АЕЦ „Козлодуй“, както и да бъде разгледан въпросът за АЕЦ „Белене“, разположен само на 110 км. от Букурещ и настоява втората българска АЕЦ да

³⁰ Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 33–34.

бъде преместена на брега на Черно море. Т. Живков отговаря, че състоянието на реакторите в Козлодуй и строежа на новата атомна централа отговарят на всички изисквания. В заключителната си реч при отпътуването на румънските гости Тодор Живков отново повдига въпроса за опазването на околната среда и предлага „балканските държави да сключат споразумение за екологичната защита на полуострова“. В комюникето за проведените разговори между Живков и Чаушеску е записано предвиденото отстраняване на причините за замърсяването в района на Русе – Гюргево и осигуряване чистота на въздуха.³¹

На 22 ноември 1987 г. в Гюргево е проведено (първото) заседание на Специална българо-румънска правителствена комисия, с участието на министър-председателите на НРБ и СРР Георги Атанасов и Константин Дъскълеску, на което екологичният проблем отново е обсъден. Отчетено е, че румънските органи реагират със закъснение и до момента на срещата все още не са се отзовали на поканата от българска страна за извършване на съвместни замервания. Г. Атанасов отново предлага НРБ да участва в реконструкцията на завода, а К. Дъскълеску обещава, че „лично ще контролира договореностите по този проблем“. Взето е решение и за провеждане на втора среща в Русе – през декември с.г. След тази среща дейността на завода за производство на хлор в Гюргево е спряна за извършване на ремонтни дейности и до 3 февруари 1988 г., с малки изключения, Русе не е обгазван. На 4 февруари между 7,00 и 8,00 ч. видимостта в града рязко намалява – до около 5–10 м. Почувствана е силно задушлива и дразнеща очите, кожата и дихателните пътища миризма. От предприятията в крайбрежната зона на Русе са получени сигнали за много случаи на главоболие и прилошаване. Отделни колективи в районите с най-силно обгазване преустановяват работа. Намалената видимост и сълзенето в очите стават причина и за пътно-транспортни произшествия. Много деца в този ден не отиват на училище или на детска градина.³² През следващите дни обгазването продължава, което показва че реконструкцията и ремонта не довеждат до стабилен режим и безопасна работа на заводите в Гюргево.

Още след проведената среща на 22 ноември 1987 г. са извършени нови пробонабирания и анализ на замърсителите на въздуха в района на Русе – Гюргево по три основни показателя: свободен хлор, свързан хлорен йон и серен двуокис, които показват многократно завишени ПДК (вж. Таблица № 4).³³

³¹ ЦДА, ф. 1Б, оп. 68, а.е. 3254, л. 9–10; Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 36–37.

³² ANR, Colectia „Gabany Anneli Ute“ – nr. inv. 2733, dosar nr. 559, p. 60, 95–98; ЦДА, ф. 1Б, оп. 68, а.е. 3377, л. 19–20; Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 43–44.

³³ ЦДА, ф. 1Б, оп. 68, а.е. 3377, л. 33.

Таблица № 4

Брой и степен на обгазяванията на въздуха над град Русе (1982–1988)

Година	Брой обгазявания	Хлор в пъти над ПДК	Минерални киселини в пъти над ПДК	Солна киселина в пъти над ПДК
1982	26	до 3	до 10	–
1983	33	до 5	до 10	–
1984	56	до 9,2	до 20	–
1985	47	до 6	до 13	–
1986	50	до 6,1	до 23	–
1987	72	до 9,8	до 24	до 20
11.02.1988	12	до 5,2	до 14,5	до 4,3

Трябва да се отбележи, че от 1987 г. хлорната миризма отслабва, но се появява друга дразнещо-задушлива миризма – от рода на концентрираните киселини, а мъглите се задържат по-дълготрайно. Приема се, че замърсяването на въздуха над Русе се дължи на органично свързан хлор, което е доказано и от анализите, извършени в лабораториите на Българската академия на науките (БАН) и КОПС. Данните през 1988 г. дават основание за още по-голяма тревога, тъй като тези вредни вещества предизвикват алергии и химични реакции, увреждащи човешкия организъм (вж. Таблица № 5). Въпреки проведените разговори и срещи, взетите решения и предвидените мерки, СРР отрича замърсяването да е причинено от румънски заводи и твърди, че то има български произход.

Таблица № 5

Замърсяване на атмосферния въздух над Русе и Гюргево (май – юни 1988)³⁴

№	Дата на замерванията	Русе – превишаване на допустимите стойности/пъти на ПДК	Гюргево – превишаване на допустимите стойности/ пъти на ПДК		Посока на вятъра
			NAVROM ³⁵	Depozit PECO ³⁶	
1	6–7 май	0,26 – 1,04/4	0,36/1	0,35 – 0,49/4	от Русе
2	7–8 май	0,30 – 1,82/19	–	–	от Русе
3	8–9 май	0,26 – 2,70/14	0,59/1	0,42/2	от Гюргево
4	10–11 май	0,31 – 0,57/13	0,30 – 0,34/4	–	от Русе

³⁴ АМВНР, оп. 45-2, а.е. 224, л. 18.

³⁵ ANR, Compania de Navigație Fluviala Româna (NAVROM) – Държавна компания по речно корабоплаване.

³⁶ PECO – Абrevиатура на бензиностанции в Румъния.

№	Дата на замерванията	Русе – превишаване на допустимите стойности/пъти на ПДК	Гюргево – превишаване на допустимите стойности/ пъти на ПДК		Посока на вятъра
			NAVROM	Depozit PECO	
5	11–12 май	0,26 – 1,77/22	–	–	от Русе
6	12–13 май	0,36 – 2,08/18	0,33 – 0,38/4	0,32 – 0,60/3	от Русе
7	13–14 май	0,31 – 0,72/10	0,36 – 0,53/3	0,36/2	от Русе
8	14–15 май	0,30 – 0,36/2	–	–	от Русе
9	15–16 май	0,40 – 1,50/5	–	–	от Русе
10	16–17 май	0,36 – 2,40/19	–	–	от Русе
11	17–18 май	0,50 – 2,50/11	–	–	от Русе
12	18–19 май	0,36 – 1,30/3	–	0,33/1	от Гюргево
13	19–20 май	0,36 – 2,65/13	0,31/1	0,49 – 0,75/3	от Русе
14	20–21 май	0,26 – 2,91/21	0,37 – 0,46/2	0,37/1	от Русе
15	21–22 май	0,70 – 3,20/13	0,32/1	–	от Русе
16	22–23 май	0,26 – 4,36/9	0,32 – 0,44/4	–	от Русе
17	23–24 май	0,36 – 3,10/15	–	–	от Гюргево
18	24–25 май	0,36 – 1,40/8	–	–	от Гюргево
19	25–26 май	0,31 – 2,90/8	0,38/1	–	от Русе
20	26–27 май	0,26 – 3,80/10	0,31/1	0,33/1	от Русе
21	27–28 май	0,30 – 2,50/5	–	–	от Русе
22	28–29 май	0,46 – 2,50/8	0,43 – 0,64/3	0,40 – 0,42/3	от Русе
23	29–30 май	0,90 – 4,60/9	0,39 – 0,56/3	0,44/1	от Русе
24	май – юни	0,52 – 4,10/8	–	–	от Русе
25	3 юни	0,57 – 0,68/2	–	–	от Гюргево
26	4 юни	0,26 – 0,78/2	–	–	от Гюргево
27	5 юни	0,30 – 1,25/6	–	–	от Гюргево
28	6 юни	0,36 – 2,03/6	–	–	от Русе
29	7 юни	0,26 – 1,10/6	–	–	от Русе
30	8 юни	0,30 – 1,10/8	–	–	от Русе
31	10 юни	0,30 – 1,60/8	0,38/1	0,42/1	от Русе
32	10–11 юни	0,30 – 1,04/11	–	–	от Гюргево
33	12–13 юни	0,26 – 0,57/5	0,30/1	0,38/1	от Русе
34	13–14 юни	0,30 – 3,02/7	–	–	от Гюргево
35	14–15 юни	0,26 – 2,60/17	0,36/1	–	от Гюргево
36	15–16 юни	0,21 – 0,73/5	–	–	от Гюргево
37	16–17 юни	0,26 – 4,36/7	–	0,40/1	от Русе
38	17–18 юни	0,31 – 5,45/18	–	–	от Гюргево
39	18–19 юни	0,21 – 0,31/3	–	–	от Русе
40	19–20 юни	0,42 – 1,56/2	–	–	от Гюргево
41	20–21 юни	0,26 – 0,94/4	–	0,38/1	от Русе
42	21–22 юни	0,42 – 1,45/3	–	–	от Русе

№	Дата на замерванията	Русе – превишаване на допустимите стойности/пъти на ПДК	Гюргево – превишаване на допустимите стойности/ пъти на ПДК		Посока на вятъра
			NAVROM	Depozit PECO	
43	22–23 юни	0,35 – 0,97/6	–	–	от Гюргево
44	23–24 юни	0,46 – 0,97/6	–	–	от Гюргево
45	24–25 юни	0,36 – 2,39/11	–	–	от Гюргево
46	25–26 юни	0,31 – 2,03/20	0,31 – 0,49/5	0,31 – 0,44/5	от Гюргево
47	28–29 юни	0,21 – 1,66/4	–	0,33/1	от Русе
48	29–30 юни	0,26 – 2,81/11	–	–	от Гюргево
49	юни – 1 юли	0,26 – 7,01/5	–	–	от Русе

В стотици телефонни обаждания до общинските ръководства и до средствата за масова информация гражданите на Русе изразяват своето недоволство. Отправят се обвинения към местните и централни партийни и държавни органи, че не правят необходимото за спиране на обгазяването и се настоява категорично за прекратяване производството на хлор и преспециализиране на заводите в Гюргево.

На 8 февруари 1988 г. (преди обяд), около 100 души организират мирна демонстрация на пл. „Свобода“ в Русе. Два дни по-късно, на 10 февруари, в 15,00 ч., след манифестация на централния градски площад пред ОК на БКП се събират около 2000 души, между които много жени с деца, за да изразят своята тревога от влошената екологична обстановка. Демонстрацията е предизвикана от поредното замърсяване на въздуха над Русе на 28 януари, на 4, 5 и 7 февруари 1988 г., въпреки че завода в Гюргево е спрял за ремонт и реконструкция. Пред събралите се мирни протестиращи говори Гриша Филипов – член на Държавния съвет на НРБ, който е на работно посещение в Русе: „Въпросът за загазяването на Русе се превърна в общонационален въпрос и не случайно в плана за 1988 г. е записано като задължение на правителството предприемане на мерки за решаване на въпроса... Съветското правителство също е запознато и участва в неговото решаване“.³⁷ (посрещнато с освирквания).

Бюрото на ОК на БКП в Русе, отчитайки нарасналото недоволство сред населението в града, провежда закрити партийни събрания, а след това и събрания на трудовите колективи, на които информира работниците за направеното и за предстоящите действия за подобряване на екологичната обстановка. Въпреки това заключението на местните власти е, че положението в Русе вече се характеризира като „извънредно“. Този извод се подкрепя и от факта, че всяка следваща демонстрация е по-многочислена от предходните.³⁸ Обстановката дава възможност и на „вражеските настроени лица“ да критикуват социализма като политическа система, неспособна да се справи

³⁷ Пак там, л. 22; Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 133.

³⁸ ЦДА, ф. 1Б, оп. 68, а.е. 3377, л. 23–25.

с възникналата ситуация. Упреци са отправени и към средствата за масова информация в НРБ. Привлечено е вниманието и на представители на западните информационни агенции.

Заедно с протестите на майките, започнали от есента на 1987 г., в „Литературен фронт“ става трибуна за разпространение на информация за критичната ситуация в дунавския град³⁹, а в „АБВ“ публикува стихотворението на Блага Димитрова „Пиета“, посветено на Русе.⁴⁰ Творците в Русе организират изложба „Екология – Русе '87“ (9 декември 1987 – 22 януари 1988), която предизвиква голям интерес. На 21 януари 1988 г. изложбата е посетена и от художника Светлин Русев – народен представител от Русе, който обещава своята подкрепа.⁴¹ На 5 февруари той внася в Управителния съвет на Съюза на българските художници (СБХ) писмо-призив на българските художници до творческите съюзи, подкрепено от Института за ядрени изследвания, Кабинета на младите писатели, Съюза на учените в България и Института по молекулярна биология. Писмото-призив, под заглавие „Вик за Русе“, е публикувано във в. „Народна култура“ на 12 февруари 1988 г. На русенските майки и деца е посветен и документалният филм „Дишай“, на режисьора Юри Жиров⁴².

Премиерата на този филм в Дома на киното в София – на 8 март 1988 г., е използвана като повод за учредяването на първата българска дисидентска организация: Обществен комитет за екологична защита на град Русе (ОКЕЗР). Още същият ден са гласувани (явно подготвени предварително) устав и декларация и е избрано ръководство, в което влизат популярни лица като писателят Георги Мишев, актьорът Петър Слабаков, художникът Светлин Русев, журналистката Соня Бакиш – съпруга на председателя на Народното събрание и член на Политбюро на ЦК на БКП Станко Тодоров. Истинските организатори обаче остават в сянка. Подобно на другите социалистически страни от Източна Европа, учредителите на ОКЕЗР нямат намерение открито да се противопоставят на властта, а предпочитат да започнат процес на „еманципиране на обществото“ от неутралната в политическо отношение област – екологията. Създаването на Русенския комитет е първата проверка за реакцията на управляващата комунистическа партия. Тази неформална организация заварва ръководството на БКП неподготвено – нейното създаване е обсъждано на поредица от заседания на Секретариата и Политбюро на ЦК на БКП.⁴³ Българската, както и останалите източноевропейски комунистически

³⁹ Първата публикация в централния печат по темата е във вестника на българските писатели „Литературен фронт“ – статията „Въздух за гласността“ от поета Евтим Евтимов (Калинова, Е. Българската култура и политическия императив..., с. 440).

⁴⁰ Шесто управление срещу неформалните организации в България 1988–1989 г. Документален сборник с материали от архивите на МВР и ЦДА. Съст. Ст. Дойнов. С., 1999, 24–25.

⁴¹ Антонова, В., Д. Каменова. Демонтаж..., 45–50.

⁴² Калинова, Е., И. Баева. Българските преходи..., с. 235; Калинова, Е. Българската култура и политическия императив..., с. 441.

⁴³ ЦДА, ф. 1Б, оп. 68, а.е. 3394а, л. 1–214; Баева, И. Из историята на българското дисидентство – Обществения комитет за екологична защита на Русе и властта. – ИДА, кн. 76, 1998, 33–35;

партии, наследява параноята към образуването на всякакви други литературни, философски или обществени организации – от СССР. Прекратена е дейността по „Юлската концепция“ и прокламирания плурализъм. През 1988 г. централните и окръжните организации на БКП стават много по-активни сред обществото и особено в Русе. Партийните структури и Държавна сигурност използват наказания и заплахи, принуждавайки учредителите да се откажат от по-нататъшни действия, поради което и след първите си действия ОКЕЗР не развива никаква практическа дейност. Тя обаче дава импулс за създаването на други дисидентски организации в НРБ през 1988–1989 г.

В действителност, през 1988 г. БКП активизира своята дейност не само поради създаването на ОКЕЗР и останалите дисидентски организации, а и поради динамиката на промените в европейските и международните отношения. Идването на власт на Михаил Горбачов в Москва (март 1985) и новата политика („перестройката“) се нуждаят от подкрепата на Запада, в замяна на което М. Горбачов се ангажира със спазване правата на човека, което се налага и на страните от Източния блок. Много скоро обаче НРБ попада във фокуса и на Запада и на Изтока, първо със смяната на имената на българските турци (декември 1984 – януари 1985), а след това и с цинично наречената „голяма екскурзия“ на българските турци (1988–1989). Така през 1988 г. БКП трябва да се справя с нарастващото обществено недоволство (сигнал за което е Русенския комитет), да се приспособява към европейската система на международни отношения и същевременно да запазва властта си.

На 19 март 1988 г. по искане на Бадя Йон – председател на Националния съвет по водите и опазването на околната среда на СРР, е проведена среща с Иван Ликов – съветник в посолството на НРБ в Букурещ. Обсъден е въпросът за неефективността на взаимното оповестяване на замърсяването на въздуха над Русе. Бадя Йон настоява България да информира Румъния за видовете производства в Русе и региона и за евентуалното замърсяване от тези производства, както и да изгради мрежа за измерване на замърсителите от стационарен тип (подобно на румънската в зона Гюргево). Той иска замърсяванията да се измерват от всяка страна на съответния бряг на р. Дунав, а данните да се разменят на основа взаимно доверие. Ръководството на Националния съвет по водите и опазване на околната среда на СРР заявява, че за замърсяването на атмосферата в района на Русе не трябва да се вине химическия комбинат в Гюргево. Бадя Йон уверява, че са издадени „драконовски заповеди“ срещу всякакво изпускане на газове и заявява, че проблемът за състоянието на атмосферата в района на Русе – Гюргево не бива да помрачава двустранните отношения между НРБ и СРР.⁴⁴

Месец след това, на 19 април 1988 г., Цветан Николов – извънреден и пълномощен посланик на НРБ в Букурещ, е поканен на среща с Бадя Йон. Поканата е по искане на румънското правителство във връзка с предаване по българската телевизия, излъчено на 14 април с.г., и по-специално с

Баева, И. Източна Европа през XX век. С., 2010, 464–465; Калинова, Е., И. Баева. Българските преходи..., с. 235; Калинова, Е. Българската култура и политическия императив..., с. 441.

⁴⁴ АМВНР, оп. 45-2, а.е. 225, л. 3.

изказването на акад. Георги Близнаков, че замърсяването на атмосферата над Русе се дължи на източници извън България. Цв. Николов уточнява, че акад. Г. Близнаков се позовава на доклад, изготвен от учени-специалисти и одобрен от министър-председателя Георги Атанасов, който е предаден от Григор Стоичков на правителството на СРР в изпълнение на съвместното решение на генералните секретари на БКП и РКП. Бадя Йон уверява българския посланик, че всички въпроси в доклада на акад. Г. Близнаков са анализирани обстойно от румънските учени и е изготвен подробен отговор. По указание на правителството на СРР докладът-отговор ще бъде спрял до приключване на съвместните замервания в района на Русе, които се извършват за по-голяма аргументираност и достоверност⁴⁵.

За предаването и изказването на акад. Г. Близнаков Румъния счита, че подобни „непълни и недоказани твърдения, и то когато в интерес на двете страни се подготвя конвенция (за екологическа защита) без прецедент“, влияят отрицателно на общественото мнение и формират негативни настроения. Бадя Йон заявява, че ако България продължи да използва средствата за масова информация преди пълното съвместно изясняване на обстановката, румънската страна ще вземе ответните мерки.

Главна причина за изразеното от СРР недоволство се дължи на факта, че подготовения под ръководството на акад. Г. Близнаков доклад съдържа „някои неточности, според румънските специалисти“: в него се споменава за идентифицирането на 25 химически вещества в атмосферата над Русе, от които само 7 се произвеждат в Гюргево; споменатите хлорни продукти влияят отрицателно върху човешкото здраве, но не са причина за заболяване от бронхиална астма и други; не всички случаи на обгазяване в Русе са съпроводени с вятър от север на юг – на 21 март с.г. е констатирано, че при регистрираните концентрации на химически вещества в центъра на Русе от 1800 микрограма, в Гюргево концентрацията е едва 100–110 микрограма и др.⁴⁶

След проведеня разговор с Бадя Йон, Цветан Николов заключава, че Румъния има желание за подписване на съвместна конвенция и всяко недоказано твърдение от страна на НРБ представлява „опасност за подронване на собствения авторитет и оневиняване на румънската страна“. Затова Цв. Николов предлага НРБ да бъде по-коректна в изпълнение на поетите задължения, да не отправя необосновани обвинения, както и да се проучи въпросът за временно спиране на всякакви изявления на българските средства за масова информация за обстановката в района на Русе.⁴⁷

Година по-късно, на 11 април 1989 г., на заседание на Комитета на министрите на външните работи на държавите-членки на Варшавския договор в Берлин, Петър Младенов води разговор с министъра на външните работи на СРР Йон Тоту. П. Младенов се интересува от позицията на румънската

⁴⁵ Пак там, л. 6–7.

⁴⁶ Пак там, л. 8–9.

⁴⁷ Пак там, л. 10–11.

държава по изработването на Конвенция за сътрудничество в областта на опазването на околната среда между правителствата на НРБ и СРР. Румънският външен министър обаче заявява, че докато в конвенцията не бъдат отразени румънските схващания за гарантиране на ядрената безопасност на АЕЦ „Козлодуй“, няма да счита работата по конвенцията за satisfactorily и настоява специалистите по сигурност на ядрената енергетика да активизират своята работа.⁴⁸

Петър Младенов се съгласява, че проблемите на ядрената сигурност са част от въпроса за глобалното замърсяване на околната среда и НРБ не отказва да работи за ядрената безопасност, но счита че това най-добре може да стане чрез конвенция, която е „*призвана да регламентира всички други въпроси*“⁴⁹. Йон Тоту дава да се разбере, че Румъния възнамерява да постави главно ударение на въпроса за ядрената безопасност, като по този начин забавя подписването на конвенцията и измества основния въпрос и проблем, а именно екологичната обстановка в Русе.

Началото на промените в НРБ и в СРР през ноември – декември 1989 г. оставят проблема за подобряването на екологичната обстановка в Русе на заден план, въпреки многократните обсъждания, обещанията на Румъния за спиране на замърсяването на града с хлор и други химични вещества и декларациите за цялостно нормализиране на екологичната обстановка в региона. С падането на социалистическата система екологичните проблеми на Русе не приключват. Възползвайки се от размирната обстановка в Румъния през декември 1989 г., русенски телевизионен екип успява да провери дали завод „Верахим“ в Гюргево се охранява и установява, че площадка № 1 за производство на чист хлор е спряна от експлоатация още в началото на 1988 г., но инсталациите за епихлорхидрин и за вулкатици на площадка № 2 все още продължават да работят. Обгазяването на Русе не спира и през следващата 1990 г. Общественото напрежение отново се покачва – особено през лятото и есента, когато замърсяването на въздуха над града достига стойности, многократно над пределно допустимите.⁵⁰

За решаването на проблема не успяват да помогнат нито срещите между първите демократично избрани президенти на България и Румъния Жельо Желев и Йон Илиеску, нито на министър-председателите Андрей Луканов и Петре Роман, нито международната експертиза под протекцията на Мустафа Толба – изпълнителен директор на програмата за околна среда на ООН (ЮНЕП), която извършва инспекция в Гюргево при временно спряна експлоатация на завода и излиза със становище, че „*в настоящия момент повечето от съоръженията са закрити поради ремонтни работи, поради липса на суровини или по други причини. В сегашното си състояние заводът показва сериозни недостатъци и се нуждае от цялостен преглед, преди да се*

⁴⁸ АМВНР, оп. 46-2, а.е. 203, л. 98.

⁴⁹ Пак там, л. 98.

⁵⁰ Стефанов, С. Градът на опеляващите – www.silvistefanov.blog.bg, пос. на 15.04.2017 г.

планира неговото тускане⁵¹. Една от препоръките на експертната комисия е „технологичната реконструкция на промишлените мощности в Русе и Гюргево“. Само след две седмици инсталацията за епихлорхидрин отново е въведена в редовна експлоатация, което е доказано с измервателните уреди на фирмата „ОПСИС“ от Швеция.⁵²

Република България разработва програма, която да послужи като база за изготвяне на единна програма за технологична реконструкция на промишлените мощности. Съгласно препоръките на международната експертиза, българската и румънската държава трябва да образуват Смесен координационен българо-румънски комитет, който да контролира цялостната дейност по изпълнение на препоръките, дадени от ЮНЕП.⁵³

България провежда сравнително по-активна политика за търсене на контакти с румънските представители, тъй като те „никога“ не проявяват инициатива. Узаконен и регламентиран със заповед на министъра на околната среда (съгласувана с МВнР и Министерството на индустрията и технологиите) е българският състав на Смесения координационен комитет. Заповедта е предадена и на префекта на Гюргево, който от своя страна я препраща на правителството на Република Румъния.⁵⁴

На 10 май 1991 г. в Букурещ д-р Валентин Босевски – зам.-министър на околната среда на Република България и оглавяващ българската част на Смесения координационен комитет за преговори, разменя с румънската страна основните документи: становище, технологична програма и тематичен план за срещата. Българската държава, със съдействието на „Гражданска отбрана“, осигурява отдавна желаната радиовръзка между двата бряга и програма за безотказна експертна намеса от румънската и българската държава – при замърсяване или обгазяване, според която всяка страна има право да изпрати бързо и без гранични проблеми експертна група, която да установи инцидента на място и да предяви претенции.⁵⁵

Българската делегация, пристигнала в Букурещ за преговори, е неприятно изненадана от тактиката на румънската страна, която при всяка среща сменя ръководителя на делегацията с ново и непознато лице, което не е компетентно по дадения въпрос. Румънската делегация се състои от експерти на ниско ниво, които не могат да вземат решения, т.е. значението на срещата се обезсмисля, тъй като не може да бъде постигнато решение за екологичната защита на Русе и прекратяване на замърсяването с хлор и други вредни за населението вещества.⁵⁶ Възникват и недоразумения по приемането на технологичната програма, по статута на Смесения координационен комитет, около разработването на тематична програма и други. Стига се

⁵¹ ЦДА, ф. 1224, оп. 1, а.е. 170, л. 57.

⁵² ЦДА, ф. 1224, оп. 1, а.е. 170, л. 57.

⁵³ ЦДА, ф. 117, оп. 46, а.е. 707, л. 2–4.

⁵⁴ Пак там, л. 4.

⁵⁵ Пак там, л. 5.

⁵⁶ Пак там, л. 5.

дори до „каламбури“ – румънските представители не правят разлика между организационен и координационен комитет, т.е. считат, че на срещата ще се обсъжда единствено създаването на координационен комитет. Д-р В. Босевски се среща с румънския министър на околната среда Валериу Еужен Поп и разбира, че министърът не е запознат със заключенията на международната експертиза и с документите, които двете държави трябва да разменят. Затова д-р В. Босевски се договаря с министър В. Попа на 21 май 1991 г. да бъдат разменени документите, които Румъния все още не е депозирала, но същността и това не се осъществява. Българските представители са държани около „два часа на границата“, без да получат никаква информация. След това В. Попа изпраща следното становище: „*дали създаването на координационен съвет е необходимо и ако е необходимо, то решаването на този проблем да бъде на равнище външни министри*“⁵⁷. Реално целта на Румъния отново е да бави организирането на междудържавна среща с участието и на експерти от ЮНЕП, което дава възможност заводите в Гюргево да продължат работа, а проблемът със замърсяването на въздуха над Русе да бъде отложен.

Не дава резултат и идеята на д-р В. Босевски, лансирана на заседание на Народното събрание (22 май 1991), България да се възползва от Европейската общност и по-конкретно от програмата ФАР, както и от преките безвъзмездни инвестиции по определени програми в източноевропейските страни. Европейската общност има възможност и желае да инвестира в т.нар. регионални проекти значителната сума от 90 000 000 екю. Изискването е тези средства да се изразходват за решаване на регионален проблем и то с участието на повече от една страна. Именно в тази връзка България и Румъния могат да се възползват, като разработят регионален проект „Русе – Гюргево“ за реконструкция на технологическите (промишлени) мощности, които са основните замърсители на региона.⁵⁸

Както се вижда от документите, до средата на 1991 г. все още не са изпълнени препоръките на международните експерти и двустранните договарености, по важните от които са:

1. Не е изграден и не функционира препоръчания от ЮНЕП и приет от България и Румъния Смесен координационен комитет. Съставът на българската част е връчен на 18 април 1991 г., докато съставът на румънския все още не е определен. Освен това, структурата на смесения комитет (на паритетна основа) принципно е съгласуван на 11 април 1991 г., като в румънския екип участват двама министри: Веденяно от румънското Министерство на околната среда и Параскиев от българското Министерство на индустрията и ресурсите. Това предполага румънската страна да изпълни практически вече поетите ангажименти пред българската страна и експертизата на ЮНЕП.

2. Румънската държава все още не е реагирала по предложения от България статут и правомощия на Смесения координационен комитет за решаване на екологичните проблеми в района Русе – Гюргево. Българският проект е връчен на 10 май 1991 г., но становището на румънското Министерство на околната среда е, че статутът на комитета „*е от компетенцията на Правителството*“.

⁵⁷ ЦДА, ф. 117, оп. 46, а.е. 707, л. 7–9.

⁵⁸ Пак там, л. 11–12.

3. Румънската страна не е представила своя програма с конкретни технически и организационни мерки и срокове за гарантиране промишлената безопасност на мощностите в Гюргево. Българската програма е връчена на 20 юли 1991 г.⁵⁹

Особено притеснителен за българската държава е фактът, че според официалното съобщение на Румъния, през втората половина на 1991 г. ще се извърши частично въвеждане на мощности от титано-циркониевия комплекс на химическия комбинат в Гюргево. Поради това е наложително спирането на инсталациите от епихлорхидрин, вулкацити и действащите производства и налагане на мораториум над въвеждането на нови мощности на територията на двете държави до провеждането на семинар на експерти от ЮНЕП и от европейската програма ФАР.⁶⁰

От 29 до 30 юли 1991 г. в София се водят разговори между министрите на околната среда на Република България и Република Румъния – Димитър Воденичаров и Валериу Еужен Попа. Обсъдено е двустранното сътрудничество и готовността за подписване на Конвенция по опазване на околната среда между двете държави, съгласуване на мненията по проекта за региона Русе – Гюргево в рамките на програмата ФАР на Европейската общност; обмен на информация за състоянието и мерките на правителството на Република България, свързани с АЕЦ „Козлодуй“.⁶¹

По време на срещата двамата министри подписват общо писмо до директора на програмата ФАР за осъществяване на регионална програма за басейна на р. Дунав, включително проект за зоната Русе – Гюргево. Постигнато е споразумение до края на декември 1991 г., български и румънски експерти да се срещнат в София и Букурещ за окончателно изготвяне на проекта на актуална Конвенция за околната среда. В хода на дискусиите е постигнато споразумение за разширяване на деловите контакти между местните инспекции от Дунавския регион и агенциите по опазване на околната среда.⁶²

С оглед изграждането на ефективен механизъм за информация за състоянието на околната среда по двата бряга на р. Дунав и радиационната обстановка в 30 км зона на АЕЦ „Козлодуй“, министрите се споразумяват да се провеждат периодични срещи (на ниво министри) на всяко тримесечие последователно в България и Румъния; размяна на телефонна, телексна и телефаксна информация за замърсявания, промишлени аварии, природни бедствия и ядрени инциденти; да се предоставят на Министерството на околната среда на Румъния месечни информации с измерванията на радиационната обстановка в района на АЕЦ „Козлодуй“; да се установи седмична оперативна телефонна връзка по проблемите на Козлодуй (на ниво заместник-министри) и да се публикуват (при необходимост) съвместни заявления за пресата и обществото. Изразена е и готовност за сформирание на смесена българо-румънска работна група (с първа работна среща на 10 септември

⁵⁹ ЦДА, ф. 1224, оп. 1, а.е. 170, л. 58.

⁶⁰ Пак там, л. 59.

⁶¹ Пак там, л. 59.

⁶² Пак там, л. 59–60.

1991 г. в Гюргево), която до края на октомври 1991 г. да организира и проведе препоръчания от ЮНЕП семинар по проблемите на Русе – Гюргево.⁶³

Междувременно обгазванията на Русе от химическия комбинат в Гюргево продължават. Последното регистрирано е на 23–26 август 1991 г., когато в различни пунктове на града са измерени концентрации на хлорен йон, превишаващи ПДК над 10 пъти.⁶⁴

* * *

Хармонията в отношения между Тодор Живков и Николае Чаушеску се оказва повърхностна, непродуктивна и временна. В името на солидарността във Варшавския договор и използването на Т. Живков като „връзка“ на СССР с Румъния, проблемът за екологичното замърсяване на въздуха над Русе от химическия завод „Верахим“ в Гюргево е премълчаван в продължение на цели 10 години (1981–1991). Разразилата се криза в Източния блок през втората половина на 80-те години, външнополитическите и вътрешноикономическите проблеми на България и Румъния, изчерпването на механизмите за решаването им, ограничаването и формализирането на личните контакти между Живков и Чаушеску оказват влияние върху българската и румънската дипломация, които се оказват неспособни да решат ескалиращия екологичен проблем на гражданите на Русе и Русенско. Въпреки че протоколите от съвместните измервания (утвърдени без различия от българските и румънските експерти) доказват недвусмислено наличието на недопустими концентрации на хлорен йон, Румъния прави опити не само на експертно, но и на правителството ниво да оспори фактите и източника на замърсяването да се търси извън химическия завод в Гюргево. Мерките на правителството на НРБ за прекратяване на екологичното замърсяване на Русе се изразяват единствено в издаването на Разпореждане № 25 от 4 септември 1986 г. на Бюрото на Министерския съвет за опазване на околната среда. България среща и решителното нежелание на Румъния за разрешаване на проблемите по икономически съображения – форсираното изплащане на румънския държавен дълг. Промените в Източна Германия, Чехословакия, Полша и България, както и кървавите събития в Румъния в края на 1989 г. окончателно променят политическата ситуация в Източна Европа и на преден план излиза въпросът за съдбата на бившите комунистически управления и техните организации – СИБ и Организацията на Варшавския договор (ОВД).

Изходът (а не двустранното разрешаване) на екологичната криза в Русе и Русенско идва едва през 1991 г., когато завод „Верахим“ – Гюргево е спрян окончателно от експлоатация в условията на новата пазарна икономика. Положителното в тази двустранна политическа и дипломатическа безизходица е появата на първите публични протести, правото на средствата за масова информация да разгласят за тлеещия 10-годишен проблем и появата на първата дисидентска организация в София – Обществения комитет за екологична защита на град Русе (8 март 1988).

⁶³ ЦДА, ф. 1224, оп. 1, а.е. 170, л. 60–61.

⁶⁴ Пак там, л. 61.

THE ECOLOGICAL PROTECTION OF THE CITY OF RUSE
IN BULGARIAN-ROMANIAN RELATIONS

S. Shumanova

Summary

The general crisis of the Eastern bloc which occurred in the second half of the 1980s, the domestic, foreign policy and economic problems of the People's Republic of Bulgaria and the Socialist Republic of Romania, the lack of mechanisms for their practical solution and the formalization of personal contacts between Todor Zhivkov and Nicolae Ceaușescu exerted their influence on Bulgarian and Romanian diplomacy which proved incapable of resolving on a bilateral level the escalating environmental problem of chemical gassing in the city of Ruse. In the name of the socialist solidarity of the member states of the Organization of the Warsaw Pact and the use of Todor Zhivkov as a „link“ between the USSR and Romania, the problem of environmental pollution in Ruse by the chemical plant „Verahim“ – Giurgiu was downplayed and silenced for a whole decade (1981–1991) despite the indisputable and repeatedly proven presence of unacceptable concentrations of chlorine ion in the atmosphere above the city – harmful to health and disrupting the normal life and daily life of its inhabitants. The positive results of the bilateral political and diplomatic impasse in which Bulgaria and Romania found themselves turned out to be the first self-organized and publicly held public protests and the formation of the first dissident organization in Sofia – the Public Committee for Environmental Protection of Ruse (8 March 1988).